

ХРІДОЧКІНА А. А.,
здобувач кафедри
кримінального права і кримінології
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

УДК 347.77

ДО ХАРАКТЕРИСТИКИ РОДОВОГО ОБ'ЄКТА СКЛАДІВ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ (СТ. 176, 177, 203¹, 229, 231, 232 КК УКРАЇНИ)

Проаналізовано родовий об'єкт складів злочинів проти інтелектуальної власності, в якості якого постають суспільні відносини інтелектуальної власності, що перебувають під охороною чинного Кримінального кодексу України.

Ключові слова: злочини проти інтелектуальної власності, родовий об'єкт складу злочинів проти інтелектуальної власності, предмет злочинів проти інтелектуальної власності, потерпілий від злочинів проти інтелектуальної власності.

Проанализирован родовой объект составов преступлений против интеллектуальной собственности, в качестве которого выступают общественные отношения интеллектуальной собственности, пребывающие под охраной Уголовного кодекса Украины.

Ключевые слова: преступления против интеллектуальной собственности, родовой объект составов преступлений против интеллектуальной собственности, предмет преступлений против интеллектуальной собственности, пострадавший от преступлений против интеллектуальной собственности.

A generic object of offenses against intellectual property is analyzed, as it is the social relationships of intellectual property, which are under the protection of the Criminal Code of Ukraine.

Key words: crimes against intellectual property, a generic object of offenses against intellectual property, the subject of crimes against intellectual property, the victim of crimes against intellectual property.

Вступ. Для правильної кваліфікації злочинів проти інтелектуальної власності (ст. 176, 177, 203¹, 229, а також ст. 231 та 232 у частині незаконного збирання з метою використання або використання, а також розголошення відомостей, що становлять комерційну таємницю) важливе значення має характеристика ознак їх складів. Термін «склад злочину» є науковою дефініцією й абстракцією, яка не має нормативного характеру, хоча й складає серцевину науки кримінального права. Якщо «злочин» – це поняття явища, що розкривається насамперед із позицій соціально-політичних і кримінально-правових, то «склад злочину» – це вчення про це явище виключно із кримінально-правових позицій. Отже, співвідношення понять «злочин» і «склад злочину» є співвідношенням явища та вчення про нього. Значення складу злочину полягає в тому, що він надає підстави здійснення як єдиного підходу до розуміння змісту злочину та його конструкції, так і єдиного застосування кримінального закону. Таким чином, склад злочину – це сукупність уста-

новлених кримінальним законом об'єктивних і суб'єктивних ознак, що визначають конкретне суспільно небезпечне діяння злочинним [1, с. 76]. Усім складам злочинів проти інтелектуальної власності, як і злочинам взагалі, притаманні такі елементи, як об'єктивні ознаки (їх складає сукупність родового об'єкта й об'єктивної сторони складів цих злочинів) та суб'єктивні ознаки (сукупність відповідних суб'єктів і суб'єктивної сторони), які у своїй єдності утворюють склади злочинів цієї групи. Характеристику об'єктивних ознак складів злочинів проти інтелектуальної власності доцільно розпочати з розкриття їх родового об'єкта – того, на що посягає злочинець і чому завдає або може завдати шкоди. Проблема об'єкта злочину справедливо вважається однією з найважливіших у науці кримінального права, адже його відсутність виключає злочин, а зміст прямо впливає на суспільну небезпечність діяння. Саме об'єкт дає змогу визначити соціальну сутність злочину, з'ясувати його суспільно небезпечні наслідки та механізм спричинення шкоди, сприяє справедливій кваліфікації діяння, а також відмежуванню його від суміжних суспільно небезпечних діянь. Об'єкт відіграє істотну роль також у визначенні самого поняття злочину, значною мірою впливає на зміст об'єктивних і суб'єктивних ознак, є вихідним під час кваліфікації злочинів. Вчення про об'єкт злочину у вітчизняній юридичній науці розроблене досить глибоко та детально. І незважаючи на існування різних поглядів щодо вирішення питань, пов'язаних із визначенням цього поняття [2, с. 41-45; 3, с. 27; 4, с. 84; 5, с. 10], домінуючою в сучасній кримінально-правовій доктрині є точка зору тих дослідників, котрі визнають в якості загального об'єкта всіх складів злочинів, що містяться у Кримінальному кодексі України, охоронювані ним суспільні відносини, злочинним порушенням яких завдається суспільно небезпечна шкода або створюється загроза її заподіяння. Саме такий підхід до формулювання сутності загального об'єкта злочинів є найпоширенішим та загальноновизнаним авторами сучасної наукової і навчальної літератури із кримінального права [6, с. 24-26; 7, с. 21-24; 8, с. 94] та науково-практичних коментарів Кримінального кодексу України [9, с. 745-780; 10, с. 781-798]. Водночас одним із проблемних у вітчизняній науці кримінального права залишаються питання, які постають перед юридичною практикою, а також теорією під час нормотворчої діяльності з удосконалення структури Особливої частини кримінального закону з урахуванням особливостей родового об'єкта окремих видів злочинів. Це стосується і родового об'єкта злочинів проти інтелектуальної власності, оскільки правильне його встановлення сприятиме з'ясуванню характеру і ступеня суспільної небезпечності цієї групи злочинів, а у підсумку – їх безпомилковій кваліфікації.

Постановка завдання. Метою цієї статті є характеристика родового об'єкта злочинів проти інтелектуальної власності, передбачених ст. 176, 177, 203¹, 229, 231 та 232 Кримінального кодексу України.

Результати дослідження. Питання про родовий об'єкт злочинів проти інтелектуальної власності з часу набуття чинності Кримінальним кодексом України у 2001 р. залишається предметом жвавих дискусій. Як вже було вказано, законодавець помістив склади цих злочинних діянь до двох різних розділів закону про кримінальну відповідальність (до розділів V та VII). Проте дослідники вже неодноразово звертали увагу на те, що родові об'єкти складів злочинів, зазначених у ст. 176, 177, 203¹, 229, 231 та 232 (останні дві – лише в частині незаконного збирання з метою використання або використання, а також розголошення відомостей, що становлять комерційну таємницю), виходять за межі родових об'єктів складів як злочинів проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина (ст. 176 та 177), так і злочинів у сфері господарської діяльності (ст. 203¹, 229, 231 та 232 (останні дві статті – лише у частині незаконного збирання з метою використання або використання, а також розголошення відомостей, що становлять комерційну таємницю) [11, с. 181; 12, с. 11-12; 13, с. 10]). На нашу думку, зазначені склади злочинів мають власний родовий об'єкт, яким є суспільні відносини інтелектуальної власності, що взяті під охорону кримінальним законом. Кате-

горія «відносини інтелектуальної власності» широко використовується вченими-цивілістами і, на думку багатьох фахівців, являє собою сукупність таких суспільних відносин, які складаються між визначеними законодавством суб'єктами щодо результатів свідомої інтелектуальної творчої діяльності. Представниками науки цивільного права розроблено й специфічні ознаки цих відносин, до яких належать наступні: спеціальний і чітко визначений законом їх об'єкт – результат інтелектуальної творчості; спеціальна підстава виникнення – створення об'єкта інтелектуальної власності або набуття прав на нього відповідно до вимог законодавства; поєднання імперативного й диспозитивного елементів під час визначення обсягу прав та обов'язків суб'єктів інтелектуальної власності, а також можливість поєднання речових і зобов'язальних елементів під час реалізації цих прав та обов'язків; їх цільовий характер, що виявляється у забезпеченні використання і правової охорони об'єктів інтелектуальної власності [14, с. 233].

Таким чином, існують достатні юридичні підстави для виділення відносин інтелектуальної власності в окрему самостійну групу суспільних відносин. Проте родовим об'єктом злочинів проти інтелектуальної власності є не вся їх сукупність, а лише та її частина, яка охороняється нормами Кримінального кодексу України, набуваючи при цьому статусу правоохоронних відносин інтелектуальної власності. Термін «правоохоронні відносини» було введено до наукового обігу ще радянськими науковцями [15, с. 91-92], він продовжує використовуватися сучасними дослідниками для характеристики відносин, що виникають у зв'язку з порушенням заборонних правових норм особливих частин Кримінального кодексу України та Кодексу України про адміністративні правопорушення [16, с. 32], і підкреслює можливість застосування до правопорушника заходів державного примусу та реалізації каральної функції держави. Отже, родовий об'єкт групи злочинів, що розглядаються, складають правоохоронні відносини інтелектуальної власності, особливості яких визначають низка характерних рис. По-перше, їх предметом виступають об'єкти інтелектуальної власності – результати інтелектуальної творчої діяльності людини. По-друге, вони є продовженням регулятивних правовідносин інтелектуальної власності і виникають внаслідок злочинних правопорушень відповідних норм Особливої частини Кримінального кодексу України, здійснюючи право суб'єкта інтелектуальної власності, потерпілого від злочину на захист примусово й опосередковано діями юрисдикційного органу. По-третє, вони спрямовані на притягнення злочинця до кримінальної відповідальності за скоєне.

Отже, родовим об'єктом складів злочинів, визначених у ст. 176, 177, 203¹, 229, а також ст. 231 та 232 у частині незаконного збирання з метою використання або використання, а також розголошення відомостей, що становлять комерційну таємницю, є суспільні відносини інтелектуальної власності, які перебувають під охороною закону про кримінальну відповідальність.

Визнання правоохоронних відносин інтелектуальності в якості родового об'єкта складів злочинів, зазначених у ст. 176, 177, 203¹, 229, а також ст. 231 та 232 у частині незаконного збирання з метою використання або використання, а також розголошення відомостей, що становлять комерційну таємницю, вимагає виявлення й дослідження особливостей цього елемента об'єктивної сторони. Без їх характеристики неможливе з'ясування й самого родового об'єкта. Такими характеристиками є його предмет і потерпілий від злочину проти інтелектуальної власності. Виокремлення цих елементів сприятиме правильному встановленню сутності, об'єкта злочину та його конкретизації, оскільки він є тією стороною об'єкта злочину, впливаючи на яку, злочинець змінює правоохоронні відносини інтелектуальної власності і цим завдає суспільно небезпечної шкоди. У кримінально-правовій науці предметом злочинів визнаються будь-які конкретні матеріальні речі, з певними властивостями яких закон про кримінальну відповідальність пов'язує наявність у діях особи конкретного складу злочину. Тому предметом родового об'єкта складів злочинів, що розглядаються, є результати свідомої інтелектуальної творчої діяльності людини, які можуть

бути виражені у формі результатів літературно-мистецької діяльності, результатів науково-технічної творчості або результатів індивідуалізації товарів (послуг) та їх виробників. Результати літературно-мистецької діяльності поділяються на об'єкти авторського права і суміжних прав. До перших із них належать літературні та художні твори, комп'ютерні програми й бази даних. Об'єктами суміжних прав є виконання, фонограми, відеограми та програми (передачі) організацій мовлення. Наступним елементом предмета злочинів проти інтелектуальної власності є друга і найчисленніша група об'єктів інтелектуальної власності – результати науково-технічної творчості в галузі науки й техніки. Ними є наукове відкриття, винахід, корисна модель, промисловий зразок, компонування інтегральної мікросхеми, раціоналізаторська пропозиція, сорт рослин, порода тварин і комерційна таємниця. Останню групу об'єктів інтелектуальної власності становлять результати діяльності щодо індивідуалізації товарів (послуг) та їх виробників, які існують у вигляді комерційних позначень і формують ділову репутацію учасників ринкових відносин та підвищують комерційну цінність товарів і послуг.

Важливою умовою правильної кваліфікації злочинів проти інтелектуальної власності є з'ясування такої характеристики їх родового об'єкта як «потерпілий». Згідно із законодавством про кримінальну відповідальність він не є обов'язковою ознакою, оскільки в диспозиціях ст. 176, 177, 203¹, 229, 231 та 232 Кримінального кодексу України відсутні прямі вказівки на нього. Однак слід погодитися, що потерпілий від цих злочинних діянь є їх обов'язковою ознакою [17, с. 325], адже матеріальна шкода (як наслідок цих злочинів) завдається не невизначеному колу осіб і не будь-якій особі, а лише уповноваженому суб'єкту. Саме тому з'ясування такої категорії як «потерпілий від злочину проти інтелектуальної власності» є важливою умовою правильної кваліфікації складів злочинів, зазначених у відповідних нормах Кримінального кодексу України.

Питання про суб'єктний зміст поняття, що аналізується, є дискусійним у науці кримінального права. Різні дослідники вважають потерпілими або лише фізичну особу [18, с. 36], або фізичних та юридичних осіб [19, с. 50], або, крім фізичних та юридичних осіб, державу, а також інші соціальні утворення й суспільство в цілому [20, с. 210], благу або праву яких, що перебувають під охороною кримінального закону, заподіюється шкода чи створюється загроза її заподіяння. Однак остаточно це питання було вирішено із прийняттям нового Кримінального процесуального кодексу України, адже кримінально-правове поняття потерпілого походить від кримінально-процесуального, а згідно з ч. 1 ст. 55 Кримінального процесуального кодексу України потерпілим може бути фізична особа (якій кримінальним правопорушенням завдано моральної, фізичної чи матеріальної шкоди) або юридична особа (якій кримінальним правопорушенням завдано майнової шкоди). До того ж, враховуючи банкетний характер норм ст. 176, 177, 203¹, 229, 231 та 232 Кримінального кодексу України, слід звернутися до відповідних статей Цивільного кодексу України та спеціальних законів, що регулюють відносини у сфері інтелектуальної власності. Їх аналіз надає підстави зробити висновок, що потерпілим від злочину проти інтелектуальної власності є суб'єкт інтелектуальної власності – особа, яка є носієм особистих немайнових та (або) майнових прав інтелектуальної власності. Більш повне уявлення про потерпілих від злочинів проти інтелектуальної власності можна одержати, виходячи з їх характеристики щодо різних об'єктів інтелектуальної власності. Так, суб'єкти результатів літературно-мистецької діяльності є суб'єктами авторського і суміжних прав. При цьому суб'єкти авторського права – це автори творів – фізичні особи незалежно від віку, вказані звичайним способом як автори на оригіналі або примірнику твору, а також інші фізичні та юридичні особи, які набули майнове право на об'єкт авторського права за законом або за договором. Тобто крім автора, суб'єктами авторського права можуть бути також роботодавець (наймач) автора об'єкта авторського права, створеного у зв'язку з виконанням автором трудового договору (службового твору); спадкоємці автора – особи, які володіють

певним обсягом авторських правомочностей у разі спадкування; замовник – той, до кого переходять права щодо використання об'єкта авторського права згідно з укладеним з автором договором замовлення; особа, яка випускає періодичні видання (газети, журнали) та збірники (енциклопедії, енциклопедичні словники, періодичні збірники, збірники наукових праць). Специфічними суб'єктами авторського права є упорядник, перекладач та співавтор(и). Суб'єктами суміжних прав законодавство визнає виконавця, виробника фонограм, виробника відеограм та організацію мовлення. До суб'єктів суміжних прав належать також спадкоємці виконавців та особи, яким на законних підставах передані суміжні майнові права щодо виконань; спадкоємці, правонаступники виробників фонограм та особи, до яких на законних підставах перейшли суміжні майнові права щодо відеограм; правонаступники організацій мовлення й особи, яким на законних підставах передані суміжні права щодо їх програм (передач). Суб'єктами інтелектуальної власності на результати науково-технічної творчості можуть бути фізичні або юридичні особи, які є авторами, винахідниками або тими, хто набув право на відповідний об'єкт за договором чи за законом. Суб'єктами права інтелектуальної власності на результати індивідуалізації товарів (послуг) та їх виробників є фізичні й юридичні особи, які постають суб'єктами господарювання. Так, суб'єктами інтелектуальної власності на комерційне позначення є фізична особа-підприємець та юридична особа, зокрема, товариство (підприємницьке або непідприємницьке), установа, юридична особа інших організаційно-правових форм, установлених законом, а також правонаступники цих осіб. Варто зазначити, що ці особи є носіями майнових прав інтелектуальної власності, а особисті немайнові права їм не належать, оскільки закон не визнає право авторства на комерційне найменування. Суб'єктами інтелектуальної власності на торговельну марку визнаються фізичні та юридичні особи, їх об'єднання, які зареєстрували на своє ім'я право інтелектуальної власності на торговельну марку, а також особа, торговельна марка якої визнана в установленому законом порядку добре відомою, і правонаступники вказаних осіб. Суб'єктом же інтелектуальної власності на географічне зазначення визнаються фізичні або юридичні особи, які в указаному географічному місці виробляють товар, особливі властивості, певні якості, репутація або інші характеристики якого пов'язані із цим географічним місцем; асоціації споживачів; установи, які мають безпосереднє відношення до виготовлення або дослідження відповідних продуктів, виробів, технологічних процесів або географічних місць, та правонаступники цих осіб.

Висновки. Таким чином, проведене дослідження надає підстави стверджувати, що родовим об'єктом складів злочинів проти інтелектуальної власності (ст. 176, 177, 203¹, 229, а також ст. 231 та 232 у частині незаконного збирання з метою використання або використання, а також розголошення відомостей, що становлять комерційну таємницю) є праводносини інтелектуальної власності, що охороняються Кримінальним кодексом України. Предмет цих злочинів складають результати свідомої інтелектуальної творчості людини – об'єкти інтелектуальної власності (результати літературно-мистецької діяльності, науково-технічної творчості та комерційні позначення), а потерпілим від цього виду злочинів є суб'єкти права інтелектуальної власності (творці об'єктів інтелектуальної власності, а також інші особи, яким належать матеріальні права на ці результати).

Список використаних джерел:

1. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник / Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, В.В. Тютюгін та ін. ; за ред. В.В. Сташиса, В.Я. Тація. – [4-те вид. перероб. і допов.]. – Х. : Право, 2010. – 456 с.
2. Гавриш С.Б. Уголовно-правовая охрана природной среды Украины. Проблемы теории и развитие законодательства / С.Б. Гавриш. – Х. : Основа, 1994. – 640 с.

3. Новоселов Г.П. Учение об объекте преступления. Методологические аспекты / Г.П. Новоселов. – М. : Норма, 2001. – 208 с.
4. Трубников В.М. Новый взгляд на объект преступления / В.М. Трубников // Право і безпека. – 2010. – Вип. 1. – С. 81–88.
5. Фесенко Є.В. Об'єкт злочину під кутом зору теорії цінностей, а також опонентів цієї теорії / Є.В. Фесенко // Адвокат. – 2003. – № 6. – С. 9–12.
6. Коржанський М.Й. Об'єкт і предмет злочину : монографія / М.Й. Коржанський. – Дніпропетровськ : Юридична академія МВС України ; «Ліра ЛТД», 2005. – 252 с.
7. Тацій В.Я. Об'єкт і предмет злочину у кримінальному праві України : навч. посібник / В.Я. Тацій. – Х. : УкрЮА, 1994. – 76 с.
8. Кримінальне право України / Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, В.І. Тютюгін та ін. ; за ред. В.В. Сташиса, В.Я. Тація. – Х. : Право, 2010. – 456 с.
9. Кримінальний кодекс України : наук.-практ. коментар / Є.Л. Стрельцов. – Х. : Одиссей, 2013. – 912 с.
10. Кримінальний кодекс України : наук.-практ. коментар : у 2 т. / В.Я. Тацій, В.П. Пшонка, В.І. Борисов. – [5-е вид., допов.]. – Х. : Одиссей, 2013. – 1416 с.
11. Лихова С.Я. Злочини у сфері громадянських, політичних та соціальних прав і свобод людини і громадянина (розділ V Особливої частини КК України) : монографія / С.Я. Лихова. – К. : ВПЦ «Київський університет», 2006. – 573 с.
12. Андрушко П.П. Кримінально-правова охорона інтелектуальної власності в Україні / П.П. Андрушко. – К. : Форум, 2004. – 162 с.
13. Берзін П.С. Незаконне використання засобів індивідуалізації учасників господарського обороту товарів та послуг: аналіз складу злочину, передбаченого ст. 229 КК України : автореф. дис. к. ю. н. / П.С. Берзін. – К., 2004. – 22 с.
14. Харитонов О.І. До проблеми різнорівневої класифікації цивільних правовідносин інтелектуальної власності / О.І. Харитонов // Право та управління. – 2011. – № 3. – С. 332–339.
15. Александров Н.Г. Законность и правоотношения в советском обществе // Н.Г. Александров. – М. : Юриздат, 1955.
16. Юриста О. Динаміка правоохоронних відносин / О. Юриста // Право України. – 2001. – № 2. – С. 31–34.
17. Кримінальний кодекс України : наук.-практ. коментар / за ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. – К., 2004. – 1056 с.
18. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник / за ред. М.І. Мельника, В.А. Клименка. – К. : Юридична думка, 2004. – 352 с.
19. Севідов О.А. Криміналістична характеристика злочинних порушень авторського і суміжних прав та основні положення їх розслідування : дис. на здобуття наук. ступ. к. ю. н. : 12.00.09 / О.А. Севідов. – Х., 2009. – 197 с.
20. Сенаторов М.В. Поняття потерпілого від злочину в кримінальному праві / М.В. Сенаторов // Вісник Національної академії правових наук України. – 2003. – № 1. – С. 202–210.

